

ОЦЕНКА НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО МЕЖДУ РОДИТЕЛИ И ДЕЦА НА ВЪЗРАСТ ОТ 10 ДО 36 МЕСЕЦА

ас. Камелия Станева

Бургаски свободен университет

ASSESSMENT OF A PARENT-CHILD INTERACTION AGED 10 TO 36 MONTHS

Assist. Kamelya Dinkova Staneva

Burgas Free University

Резюме: Фокуса на настоящата статия е върху влиянието на взаимодействието майка-дете, върху ранното детско развитие в интервала от 10 до 36 месеца. Направен е кратък анализ и са разгледани съвременните инструменти за изследването му. Представена е методиката PICCOLO (Parenting Interactions with children: checklist of observations linked to outcomes) /Взаимодействия между родители и деца: Контролен списък с наблюдения, свързани с резултатите/. PICCOLO е инструмент за наблюдение, първоначално разработен в САЩ от проф. Лори Рогман и екипът ѝ, а впоследствие е въведен в редица други държави. Този инструмент е нов за България и се базира на последните научни формулировки в областта на ранното детското развитие. Предстои валидизация на PICCOLO, като това ще даде нови възможности в консултирането на родители и деца.

Ключови думи: *ранно детско развитие, родителско взаимодействие, PICCOLO, българска валидизация*

Abstract: The focus of this article is on the influence of mother-child interaction on early child development in the interval from 10 to 36 months. A brief analysis is made and the survey tools for its study are discussed. The PICCOLO (Parent-Child Interactions: A Checklist of Observations Related to Outcomes) methodology is presented. PICCOLO is a monitoring tool originally developed in the USA by Prof. Lori Roggman and her team, and subsequently introduced in a number of other countries. This tool is new for Bulgaria and is based on the latest scientific formulations in the field of early childhood development. Validation of PICCOLO is pending, and this will provide new opportunities in counseling parents and children.

Key words: *early child development, parenting interaction, PICCOLO, Bulgarian validation*

Актуалност на темата за ранно детско развитие – в Европейските страни и в България

Науката показва, че животът е история и неговото начало дава тон за бъдещото развитие. Това прави ранните години от детството време на големи възможности, но и на голям риск. (www.unicef.org)

Макар и широко обсъждано ранното детско развитие не е конкретно дефинирано. Дори и там където има определения, те са по скоро описателни. Навсякъде обаче е пълно с многобройна информация, подкрепена със сведения и данни, за това колко е важно да се инвестира в програми за ранно детско развитие. (Йосифов, Й. и колектив, 2018 : 10)

Според Национална мрежа за децата: „Ранното детско развитие включва цялата необходима подкрепа за детето от пренаталното му развитие до осмата му година, за да може да бъде реализирано правото му на оцеляване, закрила и грижа, което ще му гарантира най-доброто развитие. Ранното детско развитие обхваща адекватни здравни услуги за бременната жена, майката и бебето, пълноценно хранене за бременната и кърмеща жена, бебето и детето, осигуряване на възможности и среда за ранно учене, подкрепа на семейството, развитие на общността и др.“ (НМД, 2014 : 4)

Сходна е и предоставената дефиниция на Световната здравна организация (СЗО): „Периодът на ранното детство е най-важната житейска фаза в развитието на човека. Здравословното ранно детско развитие (РДР), което включва физическата, социално-емоционалната и лингвистично-когнитивната сфери, всяка от които еднакво важна, силно влияе върху благополучието, физическите параметри, душевното здраве, сърдечно-съдовите състояния, грамотността и математическите умения, склонността към престъпления и икономическата активност през целия живот. Това, което се случва на детето в ранните му години е от изключителна важност за траекторията на детското и човешкото развитие.“ (www.who.int)

Детското развитие е сложен процес, оформян от непрекъснатите взаимодействия между гените на индивида, околната среда и ранните преживявания на детето. Особено важни са пренаталния период и първите 2-3 години от живота, когато човешкият мозък се развива най-бързо и е най-чувствителен към външни влияния. През първите няколко години всяка секунда се формират повече от един милион невронни връзки – темп, който никога повече не се повтаря. (www.unicef.org/bulgaria) Научни постижения в областта на неврологията, биологията, психологията и социалните науки показват, че този период дава неповторимата възможност за първоначално физическо, умствено, емоционално и социално развитие на личността – за формиране на любопитството към света и желанието за учене, за изграждане на себеувереност и отношение към другите, за поставяне основите на физическото и душевното здраве в зряла възраст. (Shonkoff, J. and Philipps, D, 2000) Всички тези етапи могат да бъдат значително нарушени, когато малките деца изпитват неадекватна грижа, стресови фактори на околната среда и други негативни рискови влияния. Тези неблагоприятни фактори могат да повлияят на мозъка и сериозно да компрометират физическия, социално-емоционалния и когнитивния растеж и развитие на детето.

Резултатите от множество проучвания сочат, че инвестициите, които се правят в посока подобряване и гарантиране на благополучието на децата и

тяхното стимулиране в ранна възраст, отчитат постигане на по-добри резултати, отколкото програмите за подкрепа в по-зряла възраст. Ето защо днес все повече специалисти обръщат внимание на темата за ранното детско развитие и съпътстващите го проблеми, тъй като и в практиката си често се натъкват на тях. (Циркова, Д. 2021 : 7)

Световната здравна организация подчертава необходимостта от обръщане на внимание върху ранните години, като ключов период за предотвратяване на редица заболявания и насърчаване на когнитивното, социално и емоционално развитие. Европейската гаранция за децата, която е приета през 2021 год. има за цел предотвратяване и борба със социалното отпадане чрез гарантиране на достъпа на деца в нужда до набор от ключови услуги: образование и грижи в ранна детска възраст, училищно образование, здравеопазване, храна и жилище. (www.ec.europa.eu) Европейския стълб на социалните права, Конвенцията на ООН за правата на детето, Хартата на основните права на Европейския съюз и други подобни документи, както и редица правителствени и неправителствени организации обединяват сили в името на това, всяко дете да има достъп до качествени възможности за развитие и грижи в ранна детска възраст и предучилищно образование. (Официален вестник на ЕС, С 189 :4) В българското законодателство също съществува изразено разбиране за важността на ранното детско развитие и образование, но все още не се наблюдава единство и партньорство между специалистите. В Националната стратегия за детето 2019-2030 г. се наблюдава разделение на фокуса според жизнения цикъл на детето, за разлика от предходната, в която мерките и програмите, които имаха отношение към ранното детство бяха част от общите политики (или политиките за деца до 18 годишна възраст) за социално подпомагане, закрила, образование и здравеопазване. По този начин обаче, не се отчитаха в достатъчна степен специфичните нужди на децата и семействата в етапа на ранното детство, за да им осигурят съответната специфична подкрепа. Остава ни да се надяваме, всички планирани дейности да се изпълнят ефективно.

История в изследването на понятието „взаимодействие“ между майката и детето

За да се създаде нов живот са необходими двама и детето се явява плод на тяхното желание. Но майката е тази, която носи този плод в тялото си до неговото раждане и е започнала да се свързва с бъдещата си роля от самото зачеване, в пряк и преносен смисъл.

Уиникът акцентира, че няма „бебе“ въобще, че то е немислимо без майчина грижа и че там където има бебе, има и майчина грижа – малкото дете, бебето и майчината грижа заедно образуват едно цяло. (Уиникът, Д., 2008 : 39) Връзката майка-дете е неповторима. Неслучайно Мари-Клер Бюне, специалист по акустична физиология, изучава в продължение на няколко десетилетия ефекта на майчиния глас върху детето. Част от заключенията на нейните изследвания гласят, че бебето чува майка си по-добре, отколкото другите хора;

реагира много повече, когато майката говори на него, а не на други хора и бебето/плодът реагират дори когато майката мисли за него. (Сежер, М., 2012 : 65)

По време на 30 годишната си практика, американския психоаналитик и социален работник Е. Комисар също извежда на преден план значението на майката и присъствието ѝ до детето. Физическото и емоционалното присъствие на майката осигурява на бебето защита от стрес и емоционална регулация, като и двете са изключително важни за развитието на мозъка и бъдещото благополучие на детето. Въпреки че грижите и загрижеността както на майката, така и на бащата са важни, те не са взаимозаменяеми от биологична гледна точка. Е. Комисар говори за това, че когато майката и бащата отглеждат детето, те произвеждат хормон, наречен окситоцин или още „хормон на щастието/свързването/любовта”. Но реакцията на ума и тялото към окситоцина не е еднаква за двата пола. Окситоцинът, който майките произвеждат при свързване, прави децата по-емпатични и по-чувствителни, докато окситоцинът, който бащите произвеждат при същите обстоятелства, по-скоро стимулират децата към игри, независимост и изследване на света около тях. Комисар твърди, че и двете са необходими през първите три години, но децата се нуждаят много повече от чувствителност и съпричастност. (Komisar, E., 2017 : 24)

Теорията на Маргарет Малер за детското развитие се фокусира до голяма степен върху връзката майка-дете. Нейното изследване върху отделянето и индивидуация се счита за най-ценния ѝ принос. То подчертава значението на постоянното внимание, особено от страна на майката през първите три години. Тя ги определя като жизнено важни по отношение на крайната ни цел, да отгледаме деца, които ще израснат като успешни и адаптивни възрастни.

Серж Лебовичи говори за това как с раждането на първото си дете, основният статус и идентичност на майката в живота се променя за една нощ. Започва обширна преоценка и смяна на повечето от нейните приоритети. Част от настъпващите промени са добре планирани и очаквани, други се промъкват непредвидени. През следващите месеци обаче всички тези промени ще трябва непрестанно да се преработват под належащите реалности от ежедневието с бебето. Докато майката организира начина на живот на бебето – ритъм на хранене и сън, то ѝ помага да реорганизира собствения си свят.

Първият контакт на бебето със заобикалящият го свят се осъществява посредством майка му и това, което тя прави с лицето си, гласа си, тялото и ръцете си. Чрез нейното поведение бебето започва да изгражда своето знание за човешкото присъствие, лице и глас, техните форми и промени, както и връзката между собственото му поведение и това на някой друг. След значително наблюдение Даниел Стърн постепенно осъзнава един пренебрегван, но очевидно важен факт, че всъщност майките взаимодействат много по-различно с бебетата си, отколкото други възрастни или по-големи деца. Този факт е бил толкова често срещан и очакван, че е било прието за даденост и като цяло не е получил научен интерес. Полагащите грижи не само правят различни не-

ща в присъствието на бебето, но ги и изпълняват по различен начин. (Stern, D., 2002 : 23)

Констелациите на майчинството е термин, изобретен от Стърн в едноименната книга, публикувана през 90-те години на XX век. С този термин се описва психичната организация, в която детето е от първостепенна важност. Това е състояние на биологична готовност на основния грижещ се за детето, описано от Доналд Уиникът като „първична майчина грижа.“ (Winnicott, D., 1981) Това състояние се изживява непосредствено след раждането, при което майката се занимава с бебето си, изключвайки всичко останало, така че да има повишена чувствителност към нуждите на детето. Уиникът смята, че това следродилно състояние на майката е биологично и психологически обусловено за специална ориентация към нуждите на детето ѝ.

Психичната промяна се случва при жените, когато преминават към новата всепоглъщаща роля на майката и те вече не се фокусира върху мъжките/ партньорско-женските роли в живота си, а бременността и майчинството донасят нов триаден фокус за жените, съставени от трима играчи-майката на новата майка, самата нея и нейното бебе. Създаването на констелацията на майчинството включва четири компонента, които заобикалят този триумвират:

1. Растеж на живота или грижата за развитието на бебето;
2. Първична връзка, отнасяща се до връзката на майката с детето ѝ;
3. Поддържаща матрица, включително поддържащите системи, необходими за успешното отглеждане на детето; и
4. Реорганизация на идентичността, която се отнася до способността на майката да измести фокуса и приоритетите и представата си за себе си, за да отговори на нуждите на нейните майчински отговорности. (Stern, 1998 :173)

Инструменти за изследване на взаимодействието „майка-дете“

Ето и част от най-популярните и добри практики за оценка на отношението родител-дете. Наблюдаваме различни варианти – посредством интервю с родител или самоотчет на родителя, като най-разпространени са критериите за наблюдение на взаимодействието родител-дете.

Parent Development Interview (PDI: Aber et al., 1985; PDI-R:Slade et al., 2003) е полуструктурирано клинично интервю, предназначено да изследва представите на родителите за техните деца, за себе си като родители и взаимоотношенията помежду им. Интервюто се стреми по много начини да се докосне до разбирането на родителите за поведението, мислите и чувствата на детето им. В него се иска родителите да предоставят примери от реалния живот в ситуации, които са довели до конфликт или генерирали напрежение между тях и децата. Родителят е помолен да опише поведението, мислите и чувствата на детето си в различни ситуации, както и своите собствени реакции. Такива въпроси предоставят пряко средство за оценка на разбирането на

родителя за собственото му вътрешно преживяване и това на детето, в моменти на повишена афективна възбуда. Това може да помогне на специалиста да разбере по-задълбочено връзката между родител/обгрижващ и детето, и да му позволи да предостави насоки на семейството, с които да ги подкрепи и ангажира. Друго структурирано интервю, което се използва е Working Model of the Child Interview (The WMCI – Zeanah & Barton, 1989; Zeanah, Benoit, Barton, & Hirshberg, 1996). То прави оценка на вътрешните представи на родителите и работещите модели на връзката им с тяхното дете.

Parenting Stress Index (PSI; Abidin, 1986, 2012) – Индекс на родителския стрес. Тази мярка включва 120 елемента за самоотчитане, измерване на възприятието на родителя при специфични области на стрес в отношенията родител-дете. PSI измерва преживяването на стрес в рамките на родителските домейни (компетентност, изолация, привързаност, здраве, ограничение на ролята, депресия, съпруг), в рамките на детски домейни (разсеяност/хиперактивност, адаптивност, укрепване на родителя, възискателност, настроение и приемливост) и по скала на жизнения стрес. Елементите се оценят по 5 степенна скала. В последствие се предлага и по-кратка версия PSI-4 и PSI-4-SF.

Atypical Maternal Behavior Instrument for Assessment and Classification (Bronfman, Madigan, & Lyons Ruth, 1992-2009) – Инструментът за оценка и класификация на нетипичното майчино поведение е златен стандарт, психометрично надеждна мярка за наблюдение на нарушено поведение при полагане на грижи, затвърдено в теория на привързаността (Lyons-Ruth, Bronfman, & Parsons, 1999). Инструментът се фокусира върху най-важните показатели на проблемно родителско поведение и може да предвиди дезорганизирана привързаност при диадата дете-родител. AMBIANCE разглежда противоречивите комуникации, отдръпването на майката и негативно-натрапчиво и ролево объркано поведение по време на процедурата, наречена Странна ситуация. (Clark, Tluczek, Moore, and Evenson, 2019, p.36)

Coding Interactive Behavior (CIB; Feldman, 1998) е глобална рейтингова система за кодиране на взаимодействието родител-дете, използвайки набор от наблюдавани поведения. CIB ясно долавя различията във взаимоотношенията родител-дете, свързани със семейството, културата, пола на родителя, социално-емоционалните рискови фактори, както и биологичните рискови фактори. CIB е проектиран да кодира взаимодействия с деца, вариращи от раждане до юношеството.

Clinical Problem Solving Procedure Rating Scale (Crowell & Feldman, 1988) е разработена въз основа на задачата за използване на инструменти от Matas et al. (1978). Тази оценка първоначално е разработена за използване с деца на възраст от 24 до 54 месеца; впоследствие е адаптиран за употреба с деца 6 до 60 месеца. Оценката се използва за диагностициране на разстройства на привързаността в диадите родител/обгрижващ-дете. Целта на процедурата е да се изследват родителите/обгрижващите и техните деца, за да се определи взаимното удоволствие при обща игра и способността им да си партнират в „двой-

ка”. Оценката се състои от седем дейности. По време на задачите родителят и детето са сами в една стая заедно. Те са наблюдавани или чрез еднопосочно огледало, или чрез видеозапис. Фокусът на наблюдението е върху взаимодействието на родителя и детето един с друг. Процедурата започва с участието на родителя и детето в свободна игра за десет минути. След това се включват в петминутен период на почистване. След почистването се изпълняват две до четири задачи в зависимост от темпото на двойката. Задачите стават по-трудни, така че последните не могат да бъдат изпълнени без помощ от родителя. Накрая настъпва двуминутна раздяла и събиране.

Emotional Availability Scales (Biringen, 2000, 2008; Biringen et al., 2005; Biringen, Robinson, & Emde, 1998) – Емоционалната наличност като конструкт, се отнася до способността на двойка да споделя емоционално здрава връзка. Скалите за емоционална наличност оценяват тази конструкция с помощта на многоизмерна рамка, като скалите измерват въздействието и поведението както на детето, така и на родителя (обгрижващия). Четирите компонента за обгрижващия са чувствителност, структуриране, ненаатрапчивост и липса на враждебност. Двата компонента, отнасящи се до децата са отзивчивостта на детето към обгрижващия и това до колко детето е увлечено от обгрижващия. Първо се описва конструкцията на тази връзката, разглеждат се психометричните свойства при основните усилия и такива, които са при превенция/интервенция. (www.sciencedirect.com) Ключът към успеха на този инструмент е, че въпреки че културата влияе върху начина, по който родителите и децата си взаимодействат, акцентът е върху наличието на емоционална връзка, а това прави този инструмент приложим дори в различни култури. Всъщност скалите на емоционална наличност са били използвани в над 20 страни, включително европейски и азиатски страни.

NCAST Parent–Child Interaction Feeding and Teaching Scales (Barnard, 1979; Sumner & Spietz, 1994a, 1994b) – тук отново се наблюдава взаимодействието родител-дете по време на хранене и обучение, като наблюденията са направени в домашни условия. Поведението на майката и детето се оценят по 149 променливи: 76 показателя при скалата за хранене и 73 за обучение. Метода е проектиран за употреба при малки бебета и деца до 36 месечна възраст за скалата за учене и до 12 месечни бебета за скалата за хранене. Скалите на NCAST са били широко използвани при кърмачета изложени на риск, в резултат на недоносеност, липса на развитие и малтретиране.

Parent-Child Early Relational Assessment (PCERA) (Clark, 1985, 2010, 2015) – PCERA (Clark, 1985, 2010, 2015) е широко използван и утвърден метод за наблюдение на родителите от различно култури с тяхното дете от раждането до 5 годишна му възраст. PCERA долавя преживяванията на детето към родителя и тези на родителя към детето, както и афективните и поведенческите характеристики, които всеки от тях се включва в общото взаимодействие. Качеството на връзката родител-дете се оценя от записани на видео наблюдения на детето взаимодействащо с родителя по време на четири 5-минутни сегмен-

та, които включват хранене, структурирана задача, свободна игра и раздяла/събиране (Clark, 1985; Clark, 1999; Clark, 2010; Clark, 2015; Farran, Clark & Рей, 1990). PCERA идентифицира силни области и областите на смущение при родителя, детето и в самата диада. PCERA може да се използва като част от първоначална диагностична оценка за формулиране на проблеми във взаимоотношенията, разработване на релационен профил, съвместно определяне на целите с родителя(ите), фокусиране на усилията за намеса, наблюдение напредъка в терапия, оценка на резултати от проучвания за ефикасност на лечението и изследвания със семействата, изложени на риск от ранни смущения в отношенията. (Clark, Tluczek, Moore, and Evenson, 2019, p.21)

През 2016 г. д-р Вероника Иванова валидизира за България методика за семейни взаимоотношения SFI – (Self-Report Family Inventory: Version II, която за момента е единствена изследваща взаимовръзките във взаимоотношенията родител-дете.

История на анализите на видео филм

Някои изследователи посочват, че прякото наблюдение от квалифициран специалист върху взаимодействието родител-дете, може да осигури по-автентични данни за тяхното всекидневно взаимодействие. (Roggman et al., 2013b). HOME (Home Observation for Measurement of the Environment/Домашно наблюдение за измерване на обкръжаваща среда) е описателен профил, който дава систематична оценка за обгрижваща среда, в която се отглежда детето. Основната цел на инструмента е да измерва в автентичен контекст качеството и количеството на стимулациите и наличната подкрепа, които получава детето в домашна среда. Фокусът е поставен върху опита на детето в домашна среда, детето като активен получател на информация от обекти, събития и трансакции, случващи се в семейната среда. (Totsika & Sylva, 2004) HOME вероятно е най-широко използваният инструмент за оценка на качеството на семейството в контекста на детското развитие, включващ някои преки наблюдения на взаимодействията родител-дете, но е предимно чрез интервю. Също така, маркер мерките за пряко наблюдение да имат добра надеждност и валидност, се изисква доста време за тяхното кодиране и не са били прилагани достатъчно в различни култури. (Vilaseca, Rivero, Bersabé, Navarro-Pardo, Cantero, Ferrer, Vidal, Innocenti and Roggman, 2019)

Всеки родител се ръководи от личните си характеристики и вярвания, индивидуален опит, културен произход и изисквания на средата. За да се добие по-пълна представа за глобания контекст на родителството е необходим единен инструмент, който може да се използва в различни страни, култури и популации. Тук идва и ролята на PICCOLO – инструмент, който се основава на пряко наблюдение и има потенциал за межкултурно използване. PICCOLO е разработен след задълбочен преглед на предшестващата литература за поведението на родителите, свързано с развитието на децата и резултати от собствените проучвания на авторите.

Методиката Пиколо – история, разпространение, значение, необходимост от валидизирането ѝ за България

PICCOLO (Parenting Interactions with children: checklist of observations linked to outcomes) /Взаимодействия между родители и деца: Контролен списък с наблюдения, свързани с резултатите/ е разработен в САЩ от шестима американски професори от Университета в Юта, начело с професор Лори Рогман. Екипът си сътрудничи с университети от цялата страна, включително Харвард и Колумбийския университет. В изследването са взели участие над 2000 семейства. Програмата първоначално е разработена за работа с деца от малцинствени групи и семейства с ниски доходи, защото част от авторите ръководят различни програми за социално подпомагане. В хода на работа решават да включат повече целеви групи. Контролният списък е валиден при работа с бащи и при деца със специални потребности.

PICCOLO е контролен списък, който се попълва след наблюдение на десет-минутен аудиовизуелен запис на интеракцията родител-дете. Контролният списък се състои от 29 наблюдавани и подкрепящи развитието родителски поведения спрямо деца на възраст 10-47 месеца в четири области – привързаност, отзивчивост, насърчение и преподаване. Доказано е, че емоционалната топлина и обич (привързаност), отзивчивостта, родителския контрол и насърчаване на автономност (насърчение), когнитивното и езикова стимулиране (преподаване) са главните области, които са свързани с оптимизирането на детското развитие. (Vilaseca, Rivero, Bersabé, Navarro-Pardo, Cantero, Ferrer, Vidal, Innocenti and Roggman, 2019). PICCOLO е надежден, добре обоснован, лесен за научаване и практичен за използване. Тестван е върху голяма етнически разнообразна извадка (788 европейски американци, 792 афроамериканци и 468 латиноамерикански семейства) и е достъпен на множество езици (испански, немски, китайски, турски, италиански, холандски, бразилско-португалски).

PICCOLO е проектиран за да помогне на родителите да формират и използват по-често поведения, които подпомагат ранното детско развитие. 29-те елемента отразяват поведение на взаимодействие с родителите и се оценяват според тяхната три-бална скала като 0 (отсъства, не се наблюдава това поведение), 1 (едва, незначително или възникващо поведение) и 2 (ясно, окончателно, силно и често поведение). Четирите области на развитието, изследвани от PICCOLO са:

- Привързаност: Топлота, физическа близост и изразяване на позитивност към детето.
- Отзивчивост: Отговаряне на сигналите, емоциите, думите, интересите и поведенията на детето.
- Насърчаване: Активна подкрепа по отношение на изследване, усилия, умения, инициатива, любопитство, креативност и игра.
- Преподаване: Споделен разговор и игра, когнитивна стимулация, обяснения и въпроси.

Екипът, идентифицира тези четири области като особено важни. В контекста на изследователската задача привързаността е описана като значима за развитието на детето и неговата способност да създава отношения на доверие и авторитет към възрастните.

Нежните и любящи родители изразяват топлота и привързаност към децата си. Това поведение помага на децата да се чувстват близки и свързани с родителите си, тогава е по-вероятно децата да бъдат последователни и по-малко вероятно да изпаднат в истерия и да се държат зле. Привързаността на родителите осигурява на малкото дете усещане, че е обичано и обгрижвано, което полага основа за положителни взаимоотношения. Тези чувства помагат да се установи връзката родител – дете, която продължава да подкрепя развитието на децата, особено тяхното социално и емоционално развитие, от ранна възраст през юношеството и до зряла възраст.

Честите и последователни родителски взаимодействия, които са топли и създаващи доверие, водят до по-малка вероятност децата да не се съобразяват с исканията на родителите или да използват лошо поведение като средство за внимание или контрол. Близката връзка с родителя помага на детето да се научи да изразява чувствата си, да съобщава нуждите си, да изпробва нови умения, да опитва нови начини за общуване и да развива саморегулацията, необходима за правилното поведение, дори когато е стресирано, тревожно или фрустрирано. Взаимодействието, основано на привързаност, допринася за вида взаимоотношения между родител и дете, които подпомагат развитието на децата във всички области.

Втората област, която авторите извеждат като важна е „Отзивчивост“. Отзивчивите родители разбират от какво се нуждае тяхното дете чрез сигналите на детето, като изражения на лицето, звуци и думи, движения. Те последователно отговарят на децата си по начини, които са полезни. Когато един родител е отзивчив, детето в ранна възраст се научава да се доверява и формира здравословен начин на привързване, което осигурява чувство на доверие и създава важна основа за социално и емоционално развитие. Бебетата, които са привързани по здравословен начин, в сравнение с тези, които не са, по-често стават деца, които са общителни, способни да се справят със стреса и способни да поддържат положителни взаимоотношения. Отзивчивият родител предлага комфорт при физически стрес, като вдигне плачещото бебе или нахрани гладното малко дете. Отзивчивият родител също реагира на действията на детето и отговаря на израженията на детето, като споделя с него игра и разговор.

Отзивчивото родителско отношение не само поддържа здравословната привързаност, но също така често подпомага развитието на любопитството, интересите и комуникацията, които са други основни оси на развитието. Когато родителите реагират на сигналите на децата, децата са по-склонни да бъдат уверени и любопитни към света. Отзивчивите родители позволяват на децата си да поемат водеща роля в играта, те подкрепят изследването и любопитството и реагират на ранните усилия на децата да общуват с жестове, а след това и с говор.

Друга важно измерение във взаимодействието родител-дете е „Насърчаването“. Насърчаването включва позволяване на детето да изследва, да прави избор и да използва началните си способности за самоконтрол. То подкрепя усилията на детето да прави нови или предизвикателни неща. Това родителско поведение създава предпоставки децата да бъдат упорити, да опитат нещо трудно или нещо, което не са правили преди. Родителите са окуражаващи, когато помагат на децата да се научат да правят нещата сами. Те го постигат, когато играят заедно с децата и техните играчки. Като партньор в играта, родителят може да насърчи детето да ръководи игровите дейности, като се присъедини към това, което детето прави в играта и като го следва, вместо да поема ролята на лидер. Съвместната игра, която се основава на окуражаването, подкрепя социалните умения на децата и развитието на когнитивни им умения. Докато играят с насърчаващи родители, децата могат да се научат да споделят играчки и да комуникират относно тях. Родителите могат да насърчават инициативата, любопитството и креативността в играта на своите деца, като се включват и подкрепят интересите на децата си, без да се натрапват.

Последната област, която екипът определя като значима е „Преподаване“. Ранните взаимодействия на родителите се случват в контекста на разговора и играта с бебета. Тези отношения осигуряват когнитивна и езикова стимулация. Родителите често разговарят с бебета, които все още не могат да говорят, но изглеждат заинтересовани и издават звуци, които в последствие ще приличат на реч. Тези донякъде едностранчиви разговори помагат на децата да научат езика. Това колко много родителите разговарят с бебетата си и колко разнообразни думи използват, ще повлияе на ранното езиково развитие на децата. По-вероятно е детето да започне да разбира езика, ако родителят обърне внимание накъде гледа детето и говори за това, което детето вижда. Като споделят фокуса на вниманието на детето и осигуряват наименование на споделеното преживяване, родителите могат да насърчат интересите и любопитството на децата, както и да предоставят езикови етикети, дори преди детето да започне да говори някакви думи. Бебетата започват да разбират езика по-рано, ако родителите им често етикетират нещата, описват неща, задават въпроси, отговарят на въпроси, обясняват неща, разказват истории и им четат книги.

PICCOLO показва какво родителите се чувстват комфортно да правят с децата си и какво смятат за важно да правят. Критерият се основава върху наблюдение на взаимодействието родител – дете. Това показва какво родителите си позволяват да правят в присъствието на други хора и какви според тях са добрите начини за взаимодействие с децата. Резултатите на PICCOLO разкриват силните страни на родителите. Областите, в които родителите са най-силни, ще бъдат най-добрите места, от които те да започнат да изграждат общия си капацитет за подпомагане развитието на децата си. Нещо, което родителят вече прави добре, ще основе нарцистичното ядро, за да се разгърне и обогати родителския капацитет за изграждане на отношения с детето. Това е предпоставка за ефективна родителска подкрепа на ранното детско развитие.

Силните страни на родителското възпитание в една област понякога могат да се използват за увеличаване на техните силни страни в друга област, процес, който авторите наричат свързване, като се изисква изследвания да направят връзка между областите.

Информацията за силните страни на родителите може да ръководи процеса на планиране на консултативна работа, която може да бъде формулирана посредством сътрудничество с клиента. Дейностите, които включват поведение, посочено като силно и добре изразено в резултатите на PICCOLO, е вероятно да бъдат успешни при ангажирането на родителите във взаимоотношение, което подпомага развитието на децата им. Родителите са по-склонни да вземат под внимание предложения за дейности с деца си между сесиите, ако тези предложения са фокусирани върху действия, които родителят е най-вероятно да направи. Като насърчават родителите да използват силните си страни, практикуващите могат по-ефективно да помогнат на родителите в подкрепата на развитието на децата си по начин, който е подходящ за родителите и вероятно ще продължи да се практикува напред във времето. (Roggman, Cook, Innocenti, Norman, Chistiansen and Anderson, 2013 : 35)

Заключение

Взаимодействията майка-дете са вкоренени в ежедневните дейности и като такива е немислимо да не бъдат фокус на изследване, предвид изобилието от възможности, които могат да се предоставят на родителите за обогатяване развитието на тяхното дете. Валидизацията на инструмент като PICCOLO ще даде нови възможности в консултирането на родители и деца в България. В началото сме на изследване, което цели достигането до 150 майки на деца от 10 до 36 месеца и проследяване на връзките между ранното детско развитие /чрез методиката Психологическа диагностика на Манова-Томова/ и структурата на взаимодействие майка – бебе, изследвана чрез методиката PICCOLO. Резултатите от изследването ще подпомогнат не само изследователската практика на ранните отношения между майките и техните деца, те ще обогатят формите за психологично консултиране, както и възможностите за педиатричната грижа и проследяване на ранното детско развитие в страната.

Библиография:

1. Clark, Tluczek, Moore, and Evenson. Assessment of Early Parent–Child Relationships. The Oxford Handbook of Infant, Toddler, and Preschool Mental Health Assessment (2 ed.), 2019, p. 21 - 39.
2. Biringen, Dersched, Vliegegn, Closson, Easterbrooks. Emotional availability (EA): Theoretical background, empirical research using the EA Scales, and clinical applications. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0273229714000033> (9.11.2022)

3. Donald, Uinikut. Ot pediatriya kum psihiatriya. Tsentur za psihosotsialna podkrepa, 2008.
4. Komisar, Erika. Being There: Why Prioritizing Motherhood in the First Three Years Matters. Tarcher/Putnam,US, 2017.
5. Ofitsialen vetsnik na Evropeyskiya suyuz. S 189/4 BG.
6. Pregled na praktiki i politiki v oblastta na rannoto detsko razvitie – naruchnik. Natsiionalna mrezha za deca, 2014.
7. Roggman, Cook, Innocenti, Norman, Chistiansen and Anderson. Parenting interaction with childre. *Checklist of observations linked to outcomes, user's guide*. Paul. H Brokes Publishing, 2013.
8. Sezher, Miriam.Dumi,za da se rodish.Kolibri, 2012.
9. Shonkoff, J. and Philipps, D.. From Neurons to Neighbourhoods: The Science of Early Childhood Development. National Academy Press, Washington, 2000.
10. Stern, Daniel. The First Relationship: Infant and Mother. Harvard University Press, 2002.
11. Stern, Daniel. The Motherhood Constellation A Unified View of Parent-Infant Psychotherapy. Karnac Books London, 1998.
12. Totsika,Vasiliki & Sylva, Kathy. The Home Observation for Measurement of the Environment Revisited. Child and Adolescent Mental Health Volume 9, No. 1, pp. 25-35, 2004.
13. Tsirkova, Diana. Bebeta I tehните roditeli: psihologichno konsultirane za nay-malkite. Tsentur za psihosotsialna podkrepa, 2021.
14. Vilaseca, Rivero, Bersabé, Navarro-Pardo, Cantero, Ferrer, Vidal, Innocenti and Roggman. Spanish Validation of the PICCOLO (*Parenting Interactions With Children: Checklist of Observations Linked to Outcomes*). Fronteries in Psychology, doi:10.3389/fpsyg.2019.00680. 2019.
15. Yosifov, Banova, Zhupunov, Marinova, Kotseva, Dimitrova, Moraliyska, Ilieva, Gerginova. Ranno detsko razvitie v Bulgariya – Izsledvane na sistemite podkrepashti rannoto detsko razvitie, vzaimovruzkite i vzaimodeystvie. Sofia, „Za nashite deca”, 2018.
16. Winnicott, D., 1981. https://www.researchgate.net/publication/345737221_Primary_Maternal_Preoccupation (9.11.2022)
17. <https://www.unicef.org/early-childhood-development> (9.11.2022)
18. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331306/9789240002098-eng.pdf> (9.11.2022)
19. <https://www.unicef.org/bulgaria/%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%BE-%D0%B4%D0%B5%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%BE-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B5> (9.11.2022)
20. https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/eu-strategy-rights-child-and-european-child-guarantee_en (9.11.2022)
21. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2018:189:FULL&from=FR> (9.11.2022)
22. <https://www.unicef.org/bulgaria/media/1941/file/BUL-full-report-the-first-7-ECD-bg.pdf.pdf> (9.11.2022)